

INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO NAUJOVĖ LIETUVOJE – TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Rokas Urbanavičius, Vytautas Vaicekuskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto 2-o kurso studentai

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: urbanavicius.rokas@gmail.com; v.vaicekuskas@icloud.com

Darbo vadovas prof. dr. (HP) Egidijus Šileikis

El. paštas egidijus.sileikis@tf.vu.lt

Straipsnyje analizuojamas konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Lietuvos teisės sistemoje 2019 m. kovo–liepos mėn., atskleidžiami individualaus konstitucinio skundo modeliai, tyrinėjami nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. pateikti pirmieji konstituciniai skundai, kurie buvo priimti arba nepriimti nagrinėti Konstituciniame Teisme.

The article analyses the establishment of the constitutional complaint institute in the legal system of Lithuania from March till the July of 2019, reveals the models of the individual constitutional complaint and investigates the first constitutional complaints which were accepted or rejected by the Constitutional Court of Lithuania from the 1 of September 2019.

Įvadas

Praėjus beveik trims dešimtmečiams po 1990 m. kovo 11 d. atkurtos Lietuvos Respublikos nepriklausomybės, Lietuvos teisės sistemoje 2019 m. kovo 21 d. buvo įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas (jo konstituciniai pagrindai)¹. Tokia teisinė naujovė po daugybės nesėkmingų bandymų pagaliau buvo įtvirtinta sudėtinga tvarka, pakeičiant Lietuvos Respublikos Konstituciją (toliau – Konstitucija) ir turint tam reikiamą ne mažiau kaip 94 Seimo narių tvirtą palaikymą².

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-04-02, Nr. 5330.

² Lietuvos Respublikos Seimui 2019 m. kovo 21 d. antrą kartą balsuojant dėl minėtos Konstitucijos pataisos, 106 Seimo nariai balsavo už, 1 – prieš, 1 susilaikė. Seimui pirmą kartą balsuojant dėl tos pačios pataisos 2018 m. spalio 9 d., 94 Seimo narių balsavo už, 1 – prieš, 7 – susilaikė.

Asmens, ginančio pažeistas konstitucines teises ar laisves, galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą įtvirtinimas yra naujas ir svarbus teisinis reiškinys Lietuvos teisės sistemoje, lemiantis jos esmingą pokytį (plėtrą). Šios reformos įgyvendinimas žymi ne tik naują Lietuvos teisės istorijos tarpą, bet ir tolimesnį siekį turėti visavertę demokratijos, grindžiamos žmogaus teisių apsauga ir tam būtina teisės viršenybe, modelį³. Tuo pridedama prie veiksmingo asmens teisių konstitucinio gynimo tradicijos, kuri jau ilgą laiką gyvuoja kaimyninėje Lenkijoje ir Latvijoje.

Galima stebėtis, kad nepriklausomoje Lietuvoje konstitucinio skundo institutas įtvirtintas po kurioziškai ilgo laiko. Nors nauja nuolatinė Konstitucija, kurioje pirmą kartą Lietuvos teisės raidoje įtvirtintas Konstitucinis Teismas, priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu, įgaliojant subjektų, galinčių kreiptis į minėtą išskirtinį teismą, konstitucinio išplėtimo reforma, apimanti individualų konstitucinių teisių ir laisvių turėtoją, įgyvendinta po beveik 27-erių metų. Vis dėlto politinis-teisinis nesugebėjimas kelis dešimtmečius įgyvendinti kitose kultūriškai ir geopolitiškai artimose valstybėse gyvuojančios konstitucinio skundo idėjos gali būti paaiškintas įvairiomis ir ne tik subjektyviomis aplinkybėmis. Jau 2005 metais Seime buvo pradėtas nagrinėti klausimas dėl asmens galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Netrukus diskusijų metu suvoktas konstitucinio skundo poreikis *materializavosi* – Seimas 2007 m. liepos 4 d. nutarimu „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ Nr. X-1264 (Žin., 2007, Nr. 77-3061) (toliau – Koncepcija) sumodeliavo konstitucinio skundo reformos viziją⁴. Tačiau 2008 metais, prasidėjus pasaulinei ekonomikos krizei, reforma buvo atidėta. Ir tik po dešimties metų nuo paskutinių įstatymų leidėjo svarstymų⁵ individualus konstitucinio skundo institutas buvo įtvirtintas.

Akivaizdu, kad šios reformos poveikis Lietuvos teisės sistemos raidai neišvengiamas ir gali pasireikšti labai įvairiai, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo darbo krūvio padidėjimo aspektu. Nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. iki 2020 m. vasario 18 d. Konstitucinis Teismas gavo kiek daugiau nei 70 skundų. Tačiau pirmasis skundas priimtas nagrinėti nuo skundų teikimo pradžios praėjus net dviem mėnesiams. Šiuo pirmųjų dviejų mėnesių laikotarpiu net trylika skundų, kaip neatitinkantys reikalavimų, nepriimti nagrinėti, t. y. jie gražinti arba atsisakyta juos nagrinėti.

³ Tai atitinkamai pabrėžiama Individualioje konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264 (*Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061): „Visų šalių politinių santvarkų demokratiškumo „lygis“ nustatomas pagal žmogaus teisių apimtį ir jų įgyvendinimo lygį. Daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių (pvz.: Austrijoje, Belgijoje, Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Vokietijoje), kuriose veikia konstituciniai teismai ar jiems prilygintos institucijos, asmenys turi teisę dėl savo pagrindinių (konstitucinių) teisių ir laisvių pažeidimų kreiptis į šiuos teismus tiesiogiai.“

⁴ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

⁵ Lietuvos Respublikos Seimas nutarimu Nr. X-1264 patvirtino „Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepciją“ dar 2007 m. liepos 4 d.

Svarbu pažymėti, kad naujas konstitucinio skundo institutas, matyt, paveiks ir Lietuvos valstybės jurisdikcijoje esančių asmenų individualių peticijų Europos Žmogaus Teisių Teismui (toliau – EŽTT) pateikimo tvarką ir statistiką. Tačiau tai galėtų pasireikšti tik tuomet, jei kreipiantis į EŽTT būtų ginčijami tokie Lietuvos valstybės veiksmai, kurių teisinį pagrindą sudaro įstatymo ar kito Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės priimto teisės akto nuostatos, kurių atitiktis Konstitucijai dar nebuvo nagrinėta Konstituciniame Teisme. Tokiu atveju gali būti, kad prieš kreipiantis į EŽTT pagal šio teismo jurisprudenciją bus reikalaujama, jog asmuo pirmiausia išnaudotų visas Lietuvos teisės sistemoje įtvirtintas žmogaus teisių veiksmingo gynimo priemonės, t. y. pasinaudotų nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. garantuojama papildomos teisminės gynybos priemone – konstituciniu skundu, teikiamu Konstituciniam Teismui. Todėl minėtų individualių peticijų skaičius gali sumažėti.

Reikia paminėti, kad konstitucinio skundo institutas Lietuvos mokslinėje ir akademinėje teisės literatūroje sulaukė dėmesio ir buvo tyrinėtas gerokai anksčiau. Atitinkamus reikšmingus tyrimus, ypač nuo 2005 m., atliko ir publikavo P. Jurčys, J. Sakalauskas, A. Abramavičius, V. Staugaitytė, E. Jarašiūnas, L. Beliūnienė, D. Pūraitė-Andriekienė⁶. Šie tyrimai yra itin svarbūs teoriniu ir paplitusios praktikos analizės aspektu, tačiau jie atlikti dar tada, kai konstitucinis skundas nebuvo įtvirtintas Lietuvos teisės sistemoje. O šiame darbe jau nagrinėjami veikiančio instituto aspektai.

Tolesnis tyrimas apima ne tik jau Lietuvos teisės akademinėje doktrinoje išnagrinėtus lyginamuosius konstitucinių skundų modelių aspektus, bet ir Lietuvos Konstitucijoje, Konstitucinio Teismo įstatyme ir kituose teisės aktuose⁷ 2019 m. įtvirtinto konkretaus konstitucinio modelio teisinių pagrindų analizę. Siekiant atskleisti, kiek naujovė yra veiksminga, analizuojami nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. iki 2020 m. vasario 18 d. Konstituciniam Teismui pateikti individualūs konstituciniai skundai.

⁶ JURČYS, P., Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Justitia*, 2005, Nr. 5; SAKALAUSKAS, J., Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... *Justitia*, 2005, Nr. 5(13); ABRAMAVIČIUS A., Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101), p. 15-21; MASVĖNAITĖ E., NORMANTAS E., European Models of Constitutional Complaint and their Socio-Legal Perspectives in Lithuania. Vilnius: *Socialiniai mokslai*, 2005, Nr. 3 (49), p. 19-29; STAUGAITYTĖ, V., Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, Nr. 1(59), p. 32-42; JARAŠIŪNAS E., Konstitucinė kontrolė: kelias minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2009, Nr. 4 (16), p. 162-191; BELIŪNIENĖ, L., Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: *Justitia*, 2014; PŪRAITĖ-ANDRIEKIENĖ, D., Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, t. 96, 2015, p. 201-224.

⁷ Įtvirtinant konstitucinio skundo institutą Lietuvos teisės sistemoje buvo keičiami ne tik minėti teisės aktai, bet ir, be kita ko, Civilinio proceso bei Baudžiamojo proceso kodeksai. Šie pakeitimai: Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-07-26, Nr. 12370; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadini- mo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-07-26, Nr. 12371.

Šio tyrimo tikslas – analizuoti konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje pagrindus, atskleisti diskutuotinus reglamentavimo aspektus, įvertinti pirmuosius konstitucinius skundus (tiek priimtus, tiek nepriimtus nagrinėti).

1. Konstitucinio skundo modeliai

Semantine prasme konstitucinio skundo, kaip teisinio instituto, samprata yra susijusi su konstitucionalizmu, iš kurio kyla Konstitucijos viršenybės poreikis, fenomenu. Esminis sąsajos aspektas pasireiškia tuo, kad šio skundo institutas apima asmens, kuris patyrė nesėkmę teismuose gindamas valstybės institucijų hipotetiškai pažeistas jo konstitucines teises ir laisves, papildomą ir kartu išskirtinę procesinio pobūdžio savignyos priemonę – po galutinio neskundžiamo teismo sprendimo atsisandančią galimybę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą arba tik dėl teismų taikytų teisės aktų, arba kartu ir dėl pačių teismų veiklos tuos aktus taikant atitikties Konstitucijai.

Taigi konstitucinis skundas pirmiausia yra tam tikra teisinė priemonė, kurią tinkamai įgyvendinęs asmuo gali būti „pareiškėju“ Konstitucinio Teismo nagrinėjamose byloje. Šiuo požiūriu galima geriau suprasti, kodėl teisinėje literatūroje mokslinė prasme konstitucinis skundas apibūdinamas kaip specifinė⁸, subsidiari⁹, žmogaus teisių apsaugą užtikrinanti priemonė.

Kaip teigia L. Beliūnienė, konstitucinio skundo tikslas yra dvejopas – tai subjektyvių konstitucinio skundo pateikėjo teisių bei laisvių ir teisinės tvarkos konstitucingumo apsauga, savyje talpinanti patį konstitucinių teisių ir laisvių gynimą. Tokiu būdu institutas apima ir suderina dvi esmines šiuolaikinės demokratijos užduotis: teisinės valstybės principo įtvirtinimą ir žmogaus teisių apsaugą. Šiuos uždavinius konstitucinis skundas įgyvendina suteikdamas galimybę (i) asmeniui ginti pažeistas konstitucines teises bei laisves ir (ii) Konstituciniam Teismui vykdyti konstitucinę jo kompetencijai priskiriamą teisės aktų kontrolę.

Konstitucinis skundas gali būti veiksmingas, kai jį įgyvendinant privaloma laikytis įstatymu nustatytų tam tikrų skundo *priimtimumo* Konstituciniame Teisme *reikalavimų* (sąlygų, kriterijų). Tokie reikalavimai gali būti įvairūs. Antai, kaip nurodo Venecijos komisija, privaloma sąlyga gali būti teisinis skundą teikiančio asmens atstovavimas (advo-

⁸ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101), p. 18.

⁹ 2011 m. sausio 27 d. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) studija dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas (27 January 2011 Council of Europe European Commission for Democracy through Law study on individual access to constitutional justice), p. 34. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)>.

kato aspektu), žyminio mokesčio ar kitokio išankstinio mokėjimo atlikimas, tiesioginė skundo sąsaja su kvestionuojamu teisės aktu¹⁰.

Teisinėje literatūroje išskiriant svarbiausius reikalavimų aspektus, dažniausiai vėrauja autorių sutarimas ir bendra įžvalga, kad prieš pateikiant skundą turi būti: (i) išnaudotos visos teisinės gynybos priemonės; (ii) pažeistos konstitucinės teisės ir laisvės; (iii) nepraleistas numatytas skundo pateikimo terminas.

Pirmasis priimtino kriterijus, pasak prof. A. Abramavičiaus, yra susijęs su tuo, kad turi būti priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo (o prieš tai – teisme ginčytas viešojo administravimo institucijos) sprendimas¹¹. Kitaip tariant, asmuo nacionaliniu lygmeniu nebeturi jokių kitų teisinių galimybių apginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves, kaip tik kreipdamasis į Konstitucinį Teismą. Pagal antrąją priimtino sąlygą, reikalaujama, kad būtų pažeistos ne kurio nors ordinarinio įstatymo, bet Konstitucijos garantuojamos teisės ir laisvės. Tokia sąlyga siekiama, kad konstitucinės justicijos institucija nenagrindėtų klausimų, priklausančių kitų teismų kompetencijai. Paskutinė priimtino sąlyga tiesiogiai susijusi su skundo pateikimo terminu. Šis terminas reiškia laiką, per kurį po galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo turi būti pateiktas konstitucinis skundas. Termino nustatymas yra subjektyvus, priklausantis nuo konkrečioje valstybėje susiklosčiusių aplinkybių. Viena vertus, terminai gali nesiekti nė mėnesio, pavyzdžiui, kaip Estijoje, arba siekti dvejų metų laikotarpi, kaip yra Vokietijoje¹². Tokie reikalavimai yra nustatomi tam, kad būtų sukuriami apsauginiai filtrai, mažinantys nepagrįstų skundų kieki. Turint tokią visavertę konstitucinio skundo sampratą, reikia apžvelgti ir paties instituto vietą konstitucinės justicijos sistemoje.

Kaip jau buvo minėta, konstitucinis skundas suponuoja tiesioginę sąsają su Konstituciniu Teismu. Tačiau tai savaime nereiškia, kad Konstitucinis Teismas gali ginti asmens konstitucines teises ir laisves tik nagrinėdamas jam fizinių ir/ar juridinių asmenų tiesiogiai pateiktus konstitucinius skundus. Pagal Lietuvos Konstitucijos 110 straipsnį, kuriame numatytas bylą asmens naudai stabdančio teismo kreipimasis į Konstitucinį Teismą, ir tokiam instrumentui reikšmingą Venecijos komisijos atliktą tyrimą¹³, asmens kreipimasi į konstitucinės justicijos instituciją galima skaidyti į netiesioginę ir tiesioginę.

¹⁰ *Ibid.*, p. 32-36.

¹¹ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101), p. 19.

¹² 2011 m. sausio 27 d. Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) studija dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas (27 January 2011 Council of Europe European Commission for Democracy through Law study on individual access to constitutional justice), p. 63, 66. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)>.

¹³ *Ibid.*, p. 28.

Platesniu lyginamuoju požiūriu svarbu pažymėti, kad asmuo gali trejopai siekti netiesiogiai užginčyti konstitucines garantijas pažeidžiantį norminį teisės aktą. Pirmą – per ordinarinius (tiek bendrosios kompetencijos, tiek administracinius) teismus (tai vyravęs modelis Lietuvoje 1993–2019 m.), antrą – per ombudsmeną (tai Lietuvoje svarstyta, bet, deja, nenustatyta 1993–2019 m.) ir trečią – per kitą įgaliotą subjektą, kaip antai tam tikro skaičiaus Parlamento narių grupę (Lietuvoje – ne mažiau kaip 29 Seimo nariai), valstybės vadovą, Vyriausybę (tai Lietuvos pasirinktas modelis), Ministrą Pirmininką ar net generalinį prokurorą.

Toks kreipimasis konceptualiai yra kreipimasis per tarpininkus. Kaip pabrėžia Venecijos komisija, šiuo atveju pirminis žmogaus teisių apsaugą vykdamas subjektas yra ordinariniai teismai. Jie taip pat gali būti vertinami kaip savotiškas hipotetinis „kliuviny“¹⁴, pasunkinantis galimai pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą Konstitucinio Teismo lygmenyje¹⁴.

Tiesioginį įgalioto subjekto (įskaitant juo esantį fizinį ar juridinį asmenį) kreipimąsi į Konstitucinį Teismą gali atspindėti įvairios teisinės priemonės ir joms taikyti reikšmingos teisinės situacijos, tačiau atliekamo tyrimo kontekste svarbu nagrinėti konstitucinio skundo *platesnį* („pilną“, „ne vien norminį“) ir *siauresnį* (ribotą, „išimtinai norminį“) modelius. Jie aiškumo tikslu gali būti vadinami *norminės teisėkūros* apskundimais ir *papildomai galimo justicijos doktrinos aktų* kvestionavimo modeliu.

„Pilnas“ instituto modelis apima galimybę ginčyti individualius valdymo institucijų sprendimus ir juos pagal asmens prašymą ištyrusių teismų sprendimus, taip pat šių sprendimų priėmimo pagrindu esančius norminius teisės aktus. Minėti teisės taikymo aktai gali būti tiek galutiniai teismo sprendimai, tiek individualūs administraciniai aktai, kurie pažeidžia skundo pateikėjo konstitucines teises ir laisves. Beje, Lietuvoje pagal Konstitucinio Teismo doktriną negali būti teismui *neskundžiamų* valdymo aktų, todėl išeina, kad negali būti ir tokių „galutinių neskundžiamų viešojo administravimo aktų“, kurie sudarytų savarankišką konstitucinio tyrimo pagal konstitucinį skundą objektą. Tokiu objektu galėtų būti tik galutinai neskundžiami teismo sprendimai, kurie priimti nagrinėjant asmens ginčytus valstybės valdymo institucijų (viešojo administravimo) aktus.

Norminis konstitucinio skundo modelis yra tiesiogiai nukreiptas prieš teisės akte, kuris priskirtas Konstitucinio Teismo kompetencijai, įtvirtintą normą (reglamentavimą). Kitaip tariant, konstitucinės justicijos byla inicijuojama dėl galimo norminio teisės akto, kuriuo grindžiamas neskundžiamas teismo sprendimas (ir jame patikros objektu buvęs valstybės valdymo institucijos individualus sprendimas), nuostatos prieštaravimo Konstitucijai. Šis modelis asmenims suteikia teisę ginčyti tik norminį teisės aktą, jei šio akto pagrindu buvo priimtas viešosios valdžios sprendimas, pažeidžiantis to asmens konstitucines teises ir laisves.

¹⁴ *Ibid.*, p. 17.

Šių modelių išraiškos skirtybės realybėje galima matyti lyginant konstitucinį reglamentavimą, įtvirtintą Vokietijos ir Lenkijos konstitucijose.

Vokietijos teisėje įtvirtintas „pilno“ konstitucinio skundo modelis¹⁵, kuris apima platesnes galimybes – net tokią konstitucinio tyrimo objektų galinčią būti viešosios valdžios dalį, kurią įgyvendina teismai (ordinarinė teisminė valdžia). Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo (93 straipsnio 1 dalies 4a papunktyje) nustatyta, kad skundą Federacijos Konstituciniam Teismui gali pateikti „kiekvienas“, teigiantis, kad viešoji valdžia pažeidė vieną iš jo pagrindinių teisių, įtvirtintų atitinkamuose Pagrindinio Įstatymo straipsniuose¹⁶. Toks konstitucinis kiekvieno pagrindinių teisių „turėtojo“ (subjekto) tiesioginio kreipimosi skundo būdu įtvirtinimas apima fizinio ir/ar juridinio asmens galimybę ginčyti teisės taikymo aktų, priimtų teismo ar viešojo administravimo institucijos, atitiktį Pagrindiniam Įstatymui būtent skundo teikėjo pagrindinių teisių pažeidimo aspektu.

Antai Vokietijos Federacijos Konstitucinis Teismas 2019 m. gegužės 2 d. viešai paskelbė 2019 m. kovo 26 d. priimtą nutarimą (Nr. 1 BvR 673/17), kuriame išnagrinėtas bendro šeimyninio gyvenimo partnerystę registravusių asmenų, gynusių savo ir jų auginamų vaikų teises ir išnaudojusių šalies teisminės gynybos galimybes, pateiktas konstitucinis skundas. Jis, kaip nurodoma nutarime: a) „tiesiogiai nukreiptas“ prieš šalies Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 8 d. sprendimą, atitinkamos Federacijos žemės aukštesniojo teismo 2015 m. lapkričio 3 d. sprendimą, atitinkamo apylinkės teismo 2013 m. gruodžio 9 d. sprendimą; b) „netiesiogiai nukreiptas“ prieš šalies Civilinį kodeksą. Nutarime pripažinta, kad iširtas VFR Civiliniame kodekse nustatytas posūnio (ar podukros) įsisūnijimo (įsidukrinimo) nesantuokinėse šeimose visiško negalimumo reglamentavimas prieštarauja šalies Pagrindinio Įstatyme įtvirtintam asmenų lygiateisiškumo principui, kadangi skirtingai vertinami vaikai (posūniai ar podukros), kurie auginami nesantuokinėse ir santuokinėse šeimose. Papildomą esminę reikšmę turi dar trys nutarimo aspektai: pirmia, panaikinti visi trys minėtų teismų sprendimai kaip antikonstituciniai; antra, įstatymų leidėjas įpareigotas iki 2020 m. kovo 31 d. nustatyti naują teisinį reglamentavimą; trečia, Federacija ir jos dalimi esanti Šiaurės Reino – Vestfalijos žemė įpareigota lygiomis dalimis atlyginti pareiškėjo patirtas būtinąsias išlaidas¹⁷.

¹⁵ *Ibid.*, p. 61.

¹⁶ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas, 93 straipsnis 1 dalies 4a punktis. Iš *Užsienio šalių konstitucijos*. Rinkinio sudarytojai E. Jarašiūnas, G. Mesonis. Antras leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 77.

¹⁷ Daugiau žr.: E. Šileikis. Posūnio ir podukros visiškasis negalėjimas būti įsūnytam/įdukrintai nesantuokinėje šeimoje: antikonstituciniai aspektai Vokietijoje ir jų svarba Lietuvai // <http://www.teise.pro/index.php/2019/05/07/e-sileikis-posunio-ir-podukros-visiskas-negalejimas-buti-isunytam-idukrintai-nesantuokineje-seimoje-antikonstituciniai-aspektai-vokietijoje-ir-ju-svarba-lietuvai/>

Lenkijos teisėje yra įtvirtintas „norminio“ konstitucinio skundo modelis, kuris apima siauresnes galimybes, t. y. sukonzentruotas išimtinai į įstatymų leidybą ir kitą valstybės pagrindinių institucijų teisėkūrą norminių aktų lygmenyje¹⁸. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje (79 straipsnio 1 dalyje) numatyta, kad „kiekvienas“, kurio konstitucinės teisės ir laisvės buvo pažeistos, turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su skundu dėl įstatymo ar kito norminio akto, kuriuo remdamasis teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl jo laisvių, teisių arba jo pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitikties Konstitucijai¹⁹. Taigi, kitaip nei Vokietijoje, pagal šį modelį, pats galutinis teismo sprendimas, kurio pagrindą sudarė atitinkamas konstituciškai abejotinas įstatymas ar kitas norminis aktas, Lenkijos Respublikos Konstituciniame Tribunale negali būti kvestionuojamas.

Vadinasi, konstituciniu skundu, priklausomai nuo platesnio ar siauresnio modelio, gali būti ginčijami skirtingi objektai, nors ginamas objektas yra tapatus: asmens konstitucinės teisės ir laisvės.

Lietuvos *soft law* teisės sistemoje, kuriai priskiriamos ir oficialios teisinių reformų koncepcijos, dar iki minėtos 2019 m. priimtose Konstitucijos 106, 107 straipsnių pataisos buvo oficialiai pasirinktas (numatytas) Lenkijoje įtvirtintas siauresnis skundo modelis. Jis apibrėžtas minėtoje Seimo 2007 m. patvirtintoje Koncepcijoje. Joje numatyti svarbiausi konstitucinio skundo elementai: subjektai, kurie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu skundu, skundo prielaida ir objektas, dėl kurio galima kreiptis į Konstitucinį Teismą, siekiant įvertinti jo atitiktį Konstitucijai. Subjektais laikomi fiziniai ir juridiniai asmenys, kurių konstitucinės teisės ir laisvės buvo pažeistos, o prielaida – tai teisės taikymo aktas, t. y. viešosios valdžios sprendimas, pažeidęs skundo pateikėjo konstitucines teises ir laisves. Konstitucinio skundo objektu laikomas norminis teisės aktas, t. y. įstatymas ar kitas Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės priimtas teisės aktas, kurį taikant priimtas minėtas sprendimas. Taip pat galima pabrėžti ir tai, kad Koncepcijoje numatyta esminė kreipimosi sąlyga – tai visų teisinės gynybos priemonių panaudojimas. Kitaip tariant, įtvirtinta veiksmingos teisinės gynybos priemonių išsėmimo taisyklė.

Taigi Koncepcijoje nurodyti individualaus konstitucinio skundo pagrindai jau 2007 m. atspindėjo politinį teisinį kompromisą, kad Konstitucijoje turėtų būti įtvirtintas toks išimtinai norminis konstitucinio skundo modelis, kuris neapima Konstitucinio

¹⁸ 2011 m. sausio 27 d. Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) studija dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas (27 January 2011 Council of Europe European Commission for Democracy through Law study on individual access to constitutional justice), p. 62. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039rev-e)>.

¹⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 79 straipsnio 1 dalis. Iš *Užsienio šalių konstitucijos*. Rinkinio sudarytojai E. Jarašiūnas, G. Mesonis. Antras leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 227.

Teismo kompetencijos išplėtimo – galimybės pripažinti antikonstituciniu galutinę neskundžiamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo ar Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimą, priimtą pagal asmens kreipimąsi dėl jo teisių ir laivių pažeidimo valstybės valdymo institucijos aktu.

2. Konstitucinio skundo įtvirtinimas Lietuvos Konstitucijoje

Vertinant minėtus Seimo narių pasiūlymus keičiant Konstituciją įtvirtinti konstitucinių skundą, pažymėtina, kad Seime dvejų metų (2017–2018 m.) laikotarpiu buvo svarstomi net trys Konstitucijos pataisos variantai. Pirmasis Konstitucijos pataisos projektas XIIIIP-431(2), iš dalies nukrypdamas nuo Konceptcijos, numatė radikalesnę žmogaus teisių apsaugos sistemos plėtrą tuo aspektu, kad jame teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikiama ir ombudsmenams²⁰. Tačiau toks sumanymas nesulaukė reikiamos Seimo narių daugumos pritarimo. Antras Konstitucijos pataisos projektas XIIIIP-1540 taip pat patyrė nesėkmę, šį kartą dar Seimo teisės ir teisėtvarkos komitete²¹, nurodant esminius trūkumus, kurie buvo įvardyti kaip neužtikrinantys konstitucinių imperatyvų. Galiausiai paskutinis projektas XIII-2004 buvo maksimaliai realizuotas ir tapo Konstitucijos pataisa. Identiškai Konceptciją atitinkantis projektas XIII-2004 buvo priimtas 2019 metų pavasario sesijos metu²². Tiesa, Konstitucijos keitėjais esančių Seimo narių palaikymas, priimant reformą, nebuvo vienareikšmis. Per pirmąjį balsavimą susidarė tik minimaliai būtinas parlamentarų gausumas tuo aspektu, kad 94 Seimo nariai pasisakė už, 1 – prieš ir 7 susilaikė. Todėl galima stebėtis, kad antrąjį kartą teigiamai balsavo gerokai daugiau Seimo narių – 101, po vieną Seimo narį balsuojant prieš ir susilaikant.

Dėmesio verta ir tai, kad parlamento posėdyje, kuriame buvo antrą kartą svarstoma ir balsuojama dėl Konstitucijos pataisos priėmimo, išpūdingai pasisakė keletas Seimo narių. Antai instituto svarbą pabrėžiančią poziciją išreiškė Seimo narys E. Gentvilas, kuris pažymėjo, kad naujas konstitucinis institutas – „tai žmogaus teisių [apsaugos – *autorių red.*] sudedamoji dalis – [tai reiškia, kad – *autorių red.*] žmogui, piliečiui suteikiama teisė tiesiogiai kontaktuoti [su Konstituciniu Teismu – *autorių red.*]“. Šiais žodžiais Seimo narys tarsi apibendrino neįprastai ilgą instituto įtvirtinimo raidą ir jos sąlygišką baigtį Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo lygmenyje.

²⁰ Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XIIIIP-431(2) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gegužės 24 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d8f62110408011e7b8e5a254f4e1c3a7?ffwid=-zvzc4840>>.

²¹ Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-1540 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2018 m. gegužės 17 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9807361059cc11e896f6c1bcca8cd3a8>>.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. kovo 10 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fd4c1e502>>.

Pakeistas Konstitucijos 106 straipsnis atspindi minėtoje Konceptijoje numatytą norminio skundo modelį. Naujoji Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtoji dalis numato, kad į Konstitucinį Teismą gali kreiptis kiekvienas asmuo dėl įstatymo ar kito Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės priimto teisės akto, kurio pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis skundo pateikėjo konstitucines teises ir laisves. Formuluoatė „kiekvienas asmuo“, ją aiškinant logiškai ir sistemiškai, – tai ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir užsienio valstybės pilietis, asmuo be pilietybės, taip pat juridiniai asmenys, tačiau, matyt, ne viešieji juridiniai asmenys (valstybė ir savivaldybės bei jų įmonės ar kontroliuojamos akcinės bendrovės), jei Konstitucinio Teismo veikloje susiformuos precedentai, kad valstybės ir savivaldybių veiksmingai kontroliuojami viešieji juridiniai asmenys paprastai negali teikti konstitucinį skundą dėl minėtų valstybės institucijų priimtais aktais padarytų asmens konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo.

Svarbu pabrėžti, kad skundo objektas – ne galutiniai ir neskundžiami teismų sprendimai kaip baigiamieji teisingumo tam tikroje civilinėje ar baudžiamojoje byloje vykdymo aktai, bet jų priėmimo pagrindą sudarę įstatymai ir kiti Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės teisės aktai.

Logiškai ir sistemiškai svarbu išvelgti kad siekiant tinkamai ginčyti minėtus teisės aktus, turi būti speciali skundo prielaida, t. y. sąlyga, kad pirmiausia yra individualus, teisės taikymo aktas, kurį skundą teikiančio asmens atžvilgiu priėmė viešoji valdžia, ir tokio akto negatyviai paskatinto asmens kreipimasis į teismus. Būtent šis pirminis teisės taikymo aktas, kuris vėliau buvo nesėkmingai skundžiamas bendros kompetencijos ar administraciniais teismams, turi pažeisti skundo teikėjo teises ir laisves.

Vadinasi, atsižvelgiant į Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodomą ir suponuojamą kelių instancijų teismų sistemą, išeina, kad konstitucinį skundą teikiantis asmuo turi būti prieš tai teismo tvarka ginčijęs jo konstitucinėms teisėms ir laisvėms itin nepalankų individualų viešosios valdžios aktą (pvz., specialaus leidimo neišdavimą ar panaikinimą, sulaikymą ar suėmimą, nubaudimą) ir jam nepalankų pirmos instancijos teismo baigiamąjį aktą apskundęs aukštesnės instancijos teismui, taip pat, jei įstatymai leidžia, nepalankų antros instancijos teismo baigiamąjį aktą nesėkmingai apskundęs galutinės instancijos teismui, kurio sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Norminio skundo modelio įtvirtinimas tiesiogiai siejasi ir su Konstitucinio Teismo kompetencijos išplėtimo ar neišplėtimo klausimu. Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo esmė ir kartu Konstitucinio Teismui suteiktos naujos galimybės nagrinėti papildomų pareiškėjų (fizinių ar tam tikrų juridinių asmenų) keliamas konstitucines abejones teisinės substancijos išvalgos priklauso nuo to, ar konstitucinio skundo instituto modelis yra siejamas su naujais konstitucinės justicijos įgaliojimais naikinti tokį galutinį ir neskundžiamą bendrosios kompetencijos ar administracinio teismo baigiamąjį aktą, kuris nepalankus konstitucinį skundą pateikusiam asmeniui. Šiuo aspektu svarbu pabrėžti, kad Konstitucinio Teismo kompetencija nebuvo pakeista (išplėsta). Po reformos Konstitucinis Teismas toliau vykdo tam tikrų teisės aktų kontrolę, tikrindamas įstatymų

ar kitų Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Todėl reformos esmė, bent Konstitucijos 106 straipsnio pataisos kontekste, pirmiausia yra susijusi su subjektų, įgaliojimų iniciuoti tam tikrų teisės aktų konstitucingumo patikrą koncentruotos (specializuotos) konstitucinės justicijos lygmenyje, išplėtimu.

Svarbu pažymėti, kad konstitucinio skundo instituto pagrindų konstitucinio įtvirtinimo sistema apima ne tik materialinius teisinius aspektus, kurie susiję su asmens subjektyviomis teisėmis ir atsispindi Konstitucijos 106 straipsnio pakeitime, bet ir procedūrinius teisinius aspektus, kurie susiję su maksimaliai veiksmingo (rezultatyvaus) konstitucinio skundo padariniais (pasekmėmis) ankstesnių baigtų procedūrų (įskaitant teismo procesą) atnaujinimo atžvilgiu. Konstitucijos 107 straipsnio pataisos esmė ta, kad konstituciniu skundu pagrindu nustatytas teisės akto prieštaravimas Konstitucijai yra pagrindas atnaujinti procesą, kuriame galutinio ir neskundžiamo baigiamojo akto pagrindą sudarė antikonstitucinis įstatymas ar Vyriausybės nutarimas arba Respublikos Prezidento dekretas.

Kitaip tariant, nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimas skundą pateikusio asmens atžvilgiu sukelia teisinių pasekmių „efektą“ retrospektyviai, t. y. į praeitį. Taigi 107 straipsnio pakeitimas apima galimą skundo pateikėjo teisinės padėties atkūrimą iki tokio galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo, kurio pagrindą sudarė antikonstitucinis įstatymas ar Vyriausybės nutarimas arba Respublikos Prezidento dekretas.

Svarbu pažymėti, kad Seime diskutuota ir abejota, ar reikia papildomai, Konstitucijos 107 straipsnio pakeitimo. Svarbiausi argumentai dėl šio klausimo, išdėstomi minėto antrojo XIII P-1540 ir trečiojo Konstitucijos pataisos projektų lydimuosiuose aktuose. Antrajame Konstitucijos pataisos projekte XIII P-1540 atsisakyta papildomai apimti 107 straipsnio pakeitimą. Aiškinamajame rašte teigiama, kad tam yra dvi priežastys: (i) Konstitucijoje numatytos bendrosios Konstitucinio Teismo nutarimo galiojimo taisyklės išimties yra išaiškintos konstitucinėje jurisprudencijoje ir pakankamos; (ii) tokia nuostata konstituciniu lygmeniu yra įtvirtinta tik Lenkijoje²³. Tačiau tokie teiginiai pagrindiniu procedūroje buvusio Seimo Komiteto neįtikino, o tai lėmė, kad šis įstatymo projektas buvo atmetas. Komiteto išvadoje argumentuojama, kad toks įstatymo projektas, neapimantis 107 straipsnio pakeitimo, nesuteikia skundo pateikėjui konstitucinių garantijų dėl pasekmių, kylančių iš antikonstituciniu pagrindu priimto sprendimo, pašalinimo²⁴. Minėto trečiojo įstatymo projekto XIII P-2159 aiškinamajame rašte suformuluoti argumentai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo galiojimo laike iš esmės pagrindžia būtiną platesnės Konstitucijos pataisos poreikį. Pasak minėto rašto, turi būti

²³ Aiškinamasis raštas dėl Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XIII P-1540 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gruodžio 21 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/3d084fa0e64b11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.

²⁴ Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XIII P-1540 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2018 m. rugsėjo 19 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/4371d120bbfe11e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=1c1atywagab>>.

suteikiama konstitucinė garantija tai naujovei, kurią numato 106 straipsnio pataisa²⁵. Tuo netiesiogiai suponuojama, kad asmuo turi būti tikras, jog tinkamas kreipimasis į Konstitucinį Teismą yra teisiškai reikšmingas, suteikiantis realią galimybę panaikinti teises pasekmes, kurios buvo sukeltos teismo tvarka taikant Seimo ar Vyriausybės aktą, kuris pažeidžia jo konstitucines teises ir laisves. Kitaip toks institutas iš dalies netektų esminės savo paskirties, veiksmingumo. Asmuo, skųsdamas tam tikrą norminį teisės aktą, galėtų padėti užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir konstitucinę normų kontrolę, tačiau nebūtų apginamos jo pažeistos teisės ir laisvės. Taigi Konstitucijos 107 straipsnio pataisa iš esmės nebuvo besąlygiškai neišvengiama, tačiau yra labai svarbi ir nėra perteklinė.

3. Konstitucinio skundo įgyvendinimo reglamentavimo pagrindai

Nors Seimo 2019 m. liepą priimti ordinarinių įstatymų (visų pirma KTĮ, CPK, BPK) pakeitimai gali pasirodyti mažareikšmiai palyginti su minėtomis Konstitucijos 106, 107 straipsnių pataisomis, būtent nuo įstatymų priklauso, ar konstitucinio skundo instituto pagrindų įtvirtinimas Konstitucijoje bus veiksmingas. Todėl svarbu analizuoti pakeisto Konstitucinio Teismo įstatymo (toliau – Įstatymas ir/ar KTĮ)²⁶ nuostatas, kurios nenumato (nenustato reikalavimo), kad konstitucinį skundą surašytų advokatas, ir reglamentuoja „pareiškėjo“ atstovavimą Konstituciniame Teisme, esminės kreipimosi (prašymo) priimtinoumo sąlygas, skundo pateikusio asmens atžvilgiu priimto teismo sprendimo vykdymo sustabdymą ir skundų nagrinėjimo eiliškumo tvarką. Šiame kontekste svarbu tyrinėti Seimo 2019 m. liepą pakeistas CPK, BPK nuostatas ir jose atspindinčius kitokius, tačiau taip pat esminę reikšmę turinčius, procedūrinius aspektus, kurie susiję su tokiu teismo procesu civilinėje ar baudžiamojoje byloje atnaujinimu, kurio pagrindą sudaro pagal konstitucinį skundą priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas.

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, pasinaudojęs savo diskreција nustatė, be kita ko, tokias dvi priimtinoumo sąlygas: visų teisinės gynybos priemonių *pasinaudojimas* ir *išnaudojimas* bei keturių mėnesių skundo pateikimo terminas (taip pat galimybė atnaujinti praleistą terminą esant objektyvioms priežastims).

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad minėtas asmens skundo surašymo ir atstovavimo Konstituciniame Teisme tinkamas reglamentavimas neatsiejamas nuo asmens veiksmingos galimybės įgyvendinti konstitucinį skundą. Todėl esminę reikšmę turi tai, kad Įstatymas nenustato reikalavimo, kad skundą surašytų advokatas ir, kaip buvo

²⁵ Aiškinamasis raštas dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-2159 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gegužės 24 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/6a55f4b059de11e896f6c1bcca8cd3a8?jfwid=1c1atyx6c3>>.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993-02-28, Nr. 6-120.

anksčiau, numato, kad bylas Konstituciniame Teisme jie gali vesti patys arba per atstovus. Kitaip tariant, „pareiškėjui“ pateikiant konstitucinį skundą ir/ar dalyvaujant bylos nagrinėjime žodinio proceso tvarka advokatas nėra būtinas. Tai gali būti vertinama dvejopai. Viena vertus, nėra sukuriami formalūs sunkesni barjerai, kurie pasunkintų ginti pažeistas konstitucines teises ir laisves konstitucinio skundo būdu. Kita vertus, advokato trūkumas (ne būtinumas) gali nulemti, kai skundas nebus priimtas nagrinėti vien dėl to, kad neatitiks formaliųjų teisinių reikalavimų.

Gali susidaryti priešingas išpūdis, kad įstatymų leidėjas, svarstydamas ir priimdamas KTĮ pakeitimus, buvo „negatyviai paveiktas“ Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimo (TAR, 2019-3464), kuriame konstatuota, kad Civilinio proceso kodekso 306 straipsnio 3 dalis (*joje nustatyta bendra taisyklė, kad apeliacinį skundą surašo advokatas, išskyrus atvejus, kai skundą surašo asmuo, turintis aukštąjį universitetinį išsilavinimą, jeigu jis atstovauja sau arba artimajam giminaičiui ar sutuoktiniui, sugyventiniui, taip pat kiti nurodyti subjektai tam tikrose bylose*) prieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Todėl galima teigti, kad Seime vengta ar „prisibijota“ sukurti teisinę situaciją, kuri būtų panaši į tą, kuri atspindėjo CPK nuostatose ydingai reglamentuojant apeliacinio skundo surašymą.

Tačiau svarbu pabrėžti, kad CPK nuostatuose buvęs ydingai įtvirtintas apeliacinio skundo surašymo reguliavimas ir KTĮ nuostatose galimas panašus konstitucinio skundo surašymo reguliavimas – tai skirtingi (ne tapatūs) dalykai, kadangi apeliaciniam skunde pagal CPK gali būti keliami ne tik „teisės klausimai“, bet ir „faktų klausimai“ (pabrėžiami faktinių aplinkybių nustatymo ir vertinimo aspektai), kai konstitucinis skundas pagal jo esmę ir paskirtį surašomas ir teikiamas vien dėl konstitucinių teisių ir laisvių, kaip „teisinių klausimų“. Todėl konstitucinio skundo surašymo reguliavimo sąlygišku pagrindu (konceptualaus „įkvėpimo“ ar paskatinimo pavyzdžiu) galėtų ir iš esmės turėtų būti kasacinio skundo, kuris teikiamas „teisės klausimų“, surašymo reguliavimas. Kaip minėta, Civilinio proceso kodekso 347 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „Kasacinį skundą surašo advokatas.“

Skundo priimtinumą esminių sąlygų aspektu, apie kurias užsiminta aptariant konstitucinio skundo modelius, svarbu plačiau atskleisti teisinių gynybos priemonių išnaudojimo reikalavimo ir skundo pateikimo termino reglamentavimą. Pirmos priimtimumo sąlygos specifika ta, kad Konstitucijos 106 straipsnyje nustatytas reglamentavimas yra savitai detalizuojamas Įstatyme. Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje aiškiai suponuojama, kad į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik tas asmuo, kuris yra *išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones*. Tačiau ši konstitucinė sąlyga Įstatyme nors ir esmingai neišplečiama (ir nesusiaurinama), bet visgi savitai konkretinama. Įstatymo 65 straipsnio nuostatoje („šis asmuo *pasinaudojo [paryškinta mūsų – aut.]* visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ir laisvių gynybos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo galiomybes“) nurodomos ir suponuojamos dvi neatskiriamos ir viena kitą papildančios si-

tuacijos. Pirma, asmuo *pasinaudojo* įprastomis (tačiau nebūtinai absoliučiai visomis *ikiteisminėmis*) gynybos priemonėmis tiek ikiteisminiame, tiek teismo tvarka, pvz., kreipėsi į Seimo kontrolierių, Žurnalistų etikos inspektorių, pirmos instancijos teismą, po to, anot Konstitucinio Teismo, įgyvendino konstitucinę absoliučią teisę nors kartą apskųsti pirmos instancijos teismo „baigiamąjį aktą“ „bent vienos“ aukštesnės instancijos teismui. Antra, asmuo *išnaudojo* įprastas (absoliučiai visas) priemones skųsti teismo aktą toje situacijoje, kai yra priimtas neskundžiamas galutinės instancijos teismo „baigiamasis aktas“.

Po nagrinėjamos reformos svarbu pažymėti, kad Įstatymo 65 straipsnyje („nuo [...] teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos nepraėjo daugiau kaip keturi mėnesiai“) suponuojama, jog konstitucinis skundas turi būti pateiktas ne vėliau kaip per keturis mėnesius nuo tos dienos, kai skundą teikiančio asmens atžvilgiu įsiteisėjo jam nepalankus galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas. Toks terminas yra įstatymo leidėjo nuožiūros, kaip politinio teisinio pasirinkimo, dalykas ir iš esmės *tinkamas* („pakankamai netrumpas“) tam, kad būtų galima be dirbtinių (objektyviai nebūtinų) pasunkinimų veiksmingai įgyvendinti konstitucinį skundą. Žinoma, galima diskutuoti, kodėl buvo pasirinktas šis, o ne trijų mėnesių terminas, siūlytas dar ankstesniame nei priimtas įstatymo projekte²⁷. Tačiau didesnę svarbą turi tai, kad praleidus šį terminą, jis gali būti atnaujintas dėl priežasčių, nepriklausančių nuo skundo pateikėjo valios.

Kitas minėtas esmingas reglamentavimo, nustatyto 2019 m. liepą pakeistame Konstitucinio Teismo įstatyme, aspektas – tai *galutinio ir neskundžiamo* teismo sprendimo, kuris priimtas konstitucinį skundą teikiančio asmens atžvilgiu, vykdymo sustabdymas Konstitucinio Teismo sprendimu, priimtu pagal asmens prašymą (bet ne pačio Konstitucinio Teismo iniciatyva). Tuo akivaizdžiai sudaroma prielaida kilti subtilioms įtampoms tarp Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ar Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo. Todėl svarbu pažymėti, kad yra nustatyti Konstitucinio Teismo nuožiūros (pagal asmens prašymą stabdyti ar nestabdyti sprendimo vykdymą) sąlygos kaip tam tikri ribojimai. Pagal Įstatymo 67² straipsnį *sprendimo vykdymas sustabdomas, kai vykdymu būtų neatitaisomai pažeistos to asmens konstitucinės teisės ir laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso*. Be to, svarbu atkreipti dėmesį, kad sprendimo vykdymą sustabdyti gali *inicijuoti* tik pats skundo pateikėjas. Nepaisant to, galima diskutuoti, ar tokia nuostata pernelyg nesustiprina Konstitucinio Teismo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ar Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo atžvilgiu. Juk Konstitucinis Teismas, nebūdamas bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų sistemos integralia dalimi kaip

²⁷ Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53(1), 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67(1) ir 67(2) straipsniais įstatymo projektas XIIIIP-3578(3) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2019 m. liepos 10 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/13d01040a2d411e9aab6d8dd69c6da66?jfwid=1c1atz6n58>>.

„super kasacinės instancijos teismas“, įgyja teisę (tebūnie pagal asmens prašymą ir tik išimtiniais atvejais) sustabdyti bet kurio galutinės instancijos teismo sprendimo vykdymą, nesvarbu, ar jį priėmė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), ar Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) arba Lietuvos apeliacinis teismas. Šitoks Konstitucinio Teismo galios, nors ji ir ribojama, išplėtimas kitų teismų sprendimų atžvilgiu galėtų sukelti įtampas teismų sistemoje. Tačiau tokia įžvalga yra hipotetinė, o tos įtampos, kurių yra (buvo) ir nesant konstitucinio skundo, tikėtinos tik išskirtinėse situacijose. Jos negali būti dažnos.

Paskutinis minėtas svarbus aspektas yra bylų nagrinėjimo eiliškumo tvarka. Bendraja tvarka, kaip ir iki analizuojamo instituto įtvirtinimo, pagal Įstatymo 29 straipsnį visi prašymai ar paklausimai nagrinėjami „eilės tvarka – pagal prašymų ar paklausimų gavimo Konstituciniame Teisme laiką“. Tačiau bylos pagal konstitucinius skundus, gali būti nagrinėjamos kita tvarka, formaliai neabsoliutinant tokio „eiliškumo“, kuri lemtų vien Seimo narių ar teismų kreipimūsi 2018 m. ir 2019 m. data. Vertinant Įstatymą sistemaiškai ir atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo reglamentą (toliau – Reglamentas)²⁸ išeina, kad pirmieji skundai galės būti nagrinėjami nepaisant to, jog Konstitucinis Teismas dar nebus išnagrinėjęs bylų pagal anksčiau (2018 m. ar 2019 m. sausio-rugpjūčio mėn.) priimtus nagrinėti Seimo narių ar teismų prašymus.

Apibendrinant analizuotus procedūrinius klausimus, galima teigti, kad Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintas konstitucinio skundo įgyvendinimo esminių aspektų reglamentavimas dirbtinai neapsunkina skundo teikimo nes nereikalaujama įgyvendinti sudėtingas formaliąsias sąlygas. Tačiau galima diskutuoti ir abejoti, ar nenustatytas reikalavimas, kad skundą surašytų advokatas, ir tuo itin palengvinamas kreipimasis į Konstitucinį Teismą, negatyviai neapsunkins Konstitucinio Teismo veiklos ir leis užtikrinti šio instituto veiksmingumą.

Šiame kontekste itin svarbu pabrėžti, kad pagal minėtus Seimo 2019 m. liepos 16 d. priimtus CPK pakeitimus (TAR, 2019-12370) išeina, kad maksimaliai rezultatyvų konstitucinį skundą pateikęs asmuo, remdamasis CPK 366 straipsnio 1 dalies 10 punktu („Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas [...] asmens prašymą, pripažįsta, kad įstatymas [...], kurio [...] pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai“) turėtų kreiptis į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą dėl jam anksčiau nepalankaus civilinio proceso civilinėje byloje atnaujinimo pagal CPK 367 straipsnio 1 dalį („[...] prašymas atnaujinti procesą [...] pateikiamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui“). Toks prašymas pagal Konstitucijos 107 straipsnio pataisą iš esmės privalo būti tenkinamas visose teisinėje situacijose (taigi Aukščiausiasis Teismas iš esmės neturi diskrecijos netenkinti prašymo), kadangi antraip netektų prasmės (norminės galios) būtent Konstitucijos 107 straipsnio (o ne 106 straipsnio) pakeitimas. Tai dar labiau rodo, kad procedūrinių teisinių aspektų su-

²⁸ Lietuvos Konstitucinio Teismo reglamentas. *Valstybės žinios*, 2004-03-11, Nr. 38-1237.

konkretinimas Konstitucijos 107 straipsnyje nebuvo perteklinis, nors iš esmės nebuvo besąlygiškai būtinas ar neišvengiamas.

Analogiškai, nors šiek tiek kitaip, derėtų vertinti minėtus Seimo 2019 m. liepos 16 d. priimtus BPK pakeitimus (TAR, 2018-12371), kadangi juose atsispindi baudžiamojo proceso atnaujinimo baudžiamojoje byloje *specifika* tuo aspektu, jog ne tik maksimaliai rezultatyvų konstitucinį skundą teikęs asmuo, bet ir – jam esant pasyviai – „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas teikimu gali reikalauti atnaujinti bylą ir tuo atveju, kai nėra šiame straipsnyje nurodyto prašymo“ (BPK 457 straipsnio 3 dalis). Ši nuostata leidžia teigti, kad maksimaliai rezultatyvaus konstitucinio skundo *retrospektyvūs padariniai* išnagrinėtoms baudžiamosioms byloms sąlygiškai veiksmingesni pagal BPK pakeitimą. Tačiau tai savaime nereiškia, kad tokio veiksmingumo esą trūksta minėtiems CPK pakeitimams tiek, kiek juose nenumatyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmi- niko galimybė „teikimu reikalauti atnaujinti bylą ir tuo atveju, kai nėra [...] prašymo“. Būtina objektyviai atsižvelgti į civilio proceso ir baudžiamojo proceso (taigi ir pagrindų juos atnaujinti) skirtumus.

Seimas 2019 m. liepos 16 d. pakeitė Administracinių bylų teisenos įstatymą (TAR, 2019-12376), 156 straipsnyje nustatydamas, kad „Bylos, užbaigtos įsiteisėjusiu teismo sprendimu ar nutartimi, procesas [...] gali būti atnaujinamas [...] Konstitucinis Teismas [...] pripažįsta, kad įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jų dalis), kurio (kurios) pagrindu priimtas asmens konstitu- cines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai“ (žr. 2 dalies 13 punktą). Beje, Seimas kartu nekeitė minėto įstatymo 157 straipsnio „Subjektai, turin- tys teisę paduoti prašymą atnaujinti procesą“. Pagal šio straipsnio nuostatą „1. Prašymą atnaujinti procesą turi teisę paduoti proceso šalys [...], taip pat prokuroras ir viešojo administravimo subjektai, kad būtų apgintas viešasis interesas ar apgintos valstybės ir asmenų teisės bei įstatymų saugomi interesai“ išeina, kad proceso šalimi buvęs asmuo, kuris teikė konstitucinį skundą, kurio pagrindu Konstitucinis Teismas nustatė ištirto tei- sės akto, kurį *administraciniai teismai taikė išnagrinėtoje administracinėje byloje*, priešta- ravimą Konstitucijai, turi teisę teikti prašymą atnaujinti procesą (teiseną) administraci- nėje byloje. Jei asmuo tokios teisės neįgyvendina dėl objektyvios priežasties, analogišką prašymą galėtų teikti „prokuroras ir viešojo administravimo subjektai, kad būtų apgintas viešasis interesas ar apgintos valstybės ir asmenų teisės bei įstatymų saugomi interesai“.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad pagal Teisingumo ministro 2019 m. rugsė- jo 19 d. įsakymą Nr. 1R-261 „Dėl išlaidų, susijusių su dalyvavimu Lietuvos Respubli- kos Konstitucinio teismo teisenoje, atlyginimo didžiausių dydžių ir jų mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2019-14807)²⁹ pareiškėjo patirtos išlaidos už

²⁹ Vyriausybės 2019 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 926 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymą“. *Teisės Aktų Registras*, 2019-09-11, Nr. 14449. Čia nustatyta: „Įgalioti Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją patvirtinti išlaidų, susijusių su dalyvavimu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisenoje, atlyginimo didžiausius dydžius ir jų mokėjimo tvarką.“

advokato suteiktas teisines paslaugas pagal pareiškėjo prašymą nagrinėjamoje konstitucinės justicijos byloje negali viršyti dydžių, kurie apskaičiuojami Lietuvos statistikos departamento skelbiamą už praėjusio ketvirčio vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio šalies ūkyje (be individualių įmonių) sumą padauginus iš toliau nurodyto koeficiento: už pareiškėjo prašymo Konstituciniam Teismui surašymą – 4; už vieną teisinių konsultacijų, atstovavimo Konstituciniame Teisme, pasirengimo Konstitucinio Teismo posėdžiui, kuris vyks žodinio proceso tvarka, valandą – 0,1. Nustatydamas už advokato teikiamas teisines paslaugas priteistino užmokesčio dydį, Konstitucinis Teismas, kaip nurodoma ministro įsakyme, atsižvelgia į atitinkamus nurodomus kriterijus kaip antai: bylos sudėtingumą, specialių žinių reikalingumą, sprendžiamų teisinių klausimų naujumą. Tai skatina diskutuoti, kodėl tokie Konstitucinį Teismą esą saistantys kriterijai, kaip *materialiai teisiniai* aspektai (finansiniu ekonominiu požiūriu), tarsi reglamentuojami ministro įsakyme kaip „poįstatyminiam akte“. Žinoma, galima samprotauti, kad ministro įsakymas iš esmės nieko naujo nenustato tų kriterijų aspektu, tik juos, kaip kylančius iš įvairių įstatymų sistemos, patikslina ar perfrazuoja.

4. Pirmieji konstituciniai skundai

Konstitucinio skundo įgyvendinimo reglamentavimo pagrindų veiksmingumas atskleidžia jau pirmuose pateiktuose ir priimtuose ar nepriimtuose konstituciniuose skunduose.

Nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. iki 2020 vasario 18 d. Konstitucinis Teismas priėmė net 88 sprendimus būtent dėl gautų konstitucinių skundų, tiksliau: a) tik 2 sprendimus dėl priėmimo nagrinėti; b) net 78 sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti; c) 5 sprendimus dėl prašymo grąžinimo, d) 2 sprendimus dėl prašymo dalies priėmimo, dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį, e) 1 sprendimą dėl prašymo dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį.

Pirmas Konstitucinio Teismo sprendimas, deja, dėl prašymo (skundo) grąžinimo buvo priimtas 2019 m. spalio 22 d. Sprendime konstatuojama, kad pareiškėjas, prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, neišnaudojo visų Administracinių bylų teisenos įstatyme nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių. Konstitucinio Teismo įstatymo 70 straipsnio 2 dalyje sakoma, kad prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai. Tai reiškia, kad asmuo, vėliau išnaudojęs minėtas priemones ir pašalinęs trūkumus, dar kartą gali kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Beje, sprendimų pagal gautus skundus priėmimo laikas skiriasi. Antai, du sprendimai dėl prašymų grąžinimo buvo priimti per 30 dienų nuo skundo gavimo dienos. Kitose situacijose skundas buvo išnagrinėtas per 45, 85 ir 96 dienas nuo jo gavimo.

Svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas, priėmęs gausybę „negatyvių“ sprendimų, kuriuose nustatyti esminiai gautų skundų trūkumai, 2019 m. spalio 24 d. priėmė pirmą „teigiamą“ sprendimą nagrinėti individualų konstitucinį skundą. Jame pareiškėjas prašo ištirti, ar Baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 1 dalis (2015 m. kovo 19 d. redakcija) neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai (bylos viešo ir teisingo išnagrinėjimo nepriklausomame ir bešališkame teisme imperatyvui) ir konstituciniam teisinės valstybės principui. Šis skundas atitinka visus Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus reikalavimus. Pirmą, fizinio asmens byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra priėmęs nutartį, kuri yra galutinė ir neskundžiama. Taigi asmuo pasinaudojo visomis konstitucinių teisių ir laisvių gynybos priemonėmis. Antra, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis buvo priimta rugpjūčio 8 d., o tai reiškia, kad nepraejo daugiau nei 4 mėnesių terminas po sprendimo įsiteisėjimo dienos, per kurį asmuo gali kreiptis į Konstitucinį Teismą. Trečia, yra pagrįstas pagrindas, kad buvo pažeistos fizinio asmens konstitucinės teisės ar laisvės, kadangi pareiškėjas tinkamai pagrindė savo abejonę ir suformulavo poziciją, ko Konstitucija reikalauja iš įstatymų leidėjo arba ką ji draudžia įstatymų leidėjui (pareiškėjo konstitucinių teisių ir laisvių aspektu).

Kitas „teigiamas“ sprendimas dėl skundo priėmimo nagrinėti priimtas 2020 vasario 14 d. Pareiškėjas tinkamai ginčija Architektų rūmų įstatyme nustatytą visų atestuotų architektų narystę juos vienijančiose asociacijoje – Architektų rūmuose. Tai pasak pareiškėjo, gali prieštarauti Konstitucijos 32 straipsnio 2 dalies nuostatai, kad „Niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiam nors [...] asociacijai“ ir konstituciniam teisinės valstybės principui. Šiame skunde tinkami pateikti teisiniai argumentai, pagrindžiantys pareiškėjo poziciją. Toks skundas, beje, beveik „sutapo“ su šiek tiek anksčiau Seimo narių pateiktu minėto įstatymo pakeitimo projektu, kuriuo siūloma panaikinti minėtą atestuotų architektų narystę Architektų rūmuose kaip asociacijoje³⁰.

Išeina, kad jei Seimas priimtų tokį įregistruotą įstatymo projektą, Konstitucinis Teismas formaliu požiūriu galėtų konstatuoti, kad byloje neliko tyrimo dalyko (Seimas panaikino pareiškėjo abejonę keliantį reglamentavimą). Tačiau asmeniui, pateikusiam konstitucinį skundą, nepalankiai teismuose išnagrinėtos bylos (procesu joje) atnaujinimui esminę reikšmę turi Konstitucinio Teismo nustatytas ginčijamo įstatymo prieštaravimo Konstitucijai faktas. Todėl galima teigti, kad Konstitucinis Teismas turėtų visiškai (maksimaliai) išnagrinėti konstitucinės justicijos bylą pagal priimtą nagrinėti konstitucinį skundą, net jei Seimas panaikintų reglamentavimą, kuris ginčijamas konstituciniame skunde.

Lyginimo būdu analizuojant Konstitucinio Teismo darbo apimtį 2018 m. rugsėjo–gruodžio mėnesiais ir 2019 m. rugsėjo–gruodžio mėnesiais, svarbu pažymėti išryškėjusią Konstitucinio Teismo sprendimų (o ne nutarimų) pagal jo kompetenciją priėmi-

³⁰ Daugiau žr.: E. Šileikis. Architektų visuotinė narystė specialioje profesinėje asociacijoje: konstituciniai aspektai // <http://www.teise.pro/index.php/2020/02/26/e-sileikis-architektu-visuotine-naryste-specialioje-profesineje-asociacijoje-konstituciniai-aspektai/>

mo tendenciją būtent gautų konstitucinių skundų aspektu. 2018 m. rugsėjo-gruodžio mėnesiais Konstitucinis Teismas priėmė 7 sprendimus, o 2019 m. rugsėjo-gruodžio mėnesiais buvo priimti net 69 sprendimai. Didžiosios dalies sprendimų, priimtų nuo 2019 m. rugsėjo, pagrindą (objektą) sudaro gauti individualūs konstituciniai skundai. Iš 69 priimtų sprendimų net 54 skirti konstituciniams skundams. Tai rodo, kad individualus konstitucinis skundas stipriai padidino Konstitucinio Teismo darbo apimtį ir, jei būtų tinkamai surašytas (atitiktų nustatytus reikalavimus), statistiškai galėtų būti dominuojančia konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo dingstimi.

Visa tai leidžia apibendrinančiai teigti, kad naujasis konstitucinio skundo instrumentas nuo pat pirmųjų įgyvendinimo dienų sukaukė neįtikėto atgarsio tuo aspektu, kad juo išsyk suskubo pasinaudoti kelios dešimtys asmenų. Tačiau absoliuti dauguma pareiškėjų tinkamai nesilaikė nustatytų reikalavimų, o tai lėmė nenustatytas reikalavimas, kad skundą surašytų advokatas. Gražintų skundų gausa, taip pat atsisakymai nagrinėti skundus netrukus gali sukelti visuomenės dalies nusivylimą, taigi turėti neigiamos įtakos Konstitucinio Teismo „pasitikėjimo reitingams“ respondentų sociologėse apklausose, kuriose būtent Konstitucinis Teismas, skirtingi nei kiti Lietuvos teismai, iki 2019 m. nuosekliai atsidurdavo aukštumose šalia *kariuomenės* ir *ugniagesių*. Todėl galima pagrįstai siūlyti įstatymų leidėjui papildyti Konstitucinio Teismo įstatymą, nustatant reikalavimą, kad konstitucinį skundą surašytų advokatas, kaip tai numatyta Civilinio proceso kodekse reglamentuojant *kasacinio skundo* surašymą.

Išvados

1. Asmens papildomos galimybės ginti konstitucines teises ir laisves kreipimosi į Konstitucinį Teismą būdu vangus ir ilgai derintas kompromisinis įtvirtinimas Lietuvoje atspindi ne tik atitinkamą diskutuotiną visuomenės teisinę kultūrą ir nenuoseklią valstybės teisės politiką, bet ir radikalų teigiamą pokytį tuo aspektu, kad bendrasis asmens teisių ir laisvių teisminės gynybos principas, kuris įtvirtintas Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, ir kartu visa su šiuo principu neatskiriama susijusi Lietuvos teisės sistemos raida pakrypo *konstitucionalizmo* ir *konstitucinės justicijos plėtros ir veiksmingumo stiprinimo linkme*.
2. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Lietuvos teisės sistemoje apima mažiausiai penkis teisinio reglamentavimo lygmenis ir kartu pamatinius dalykus: pirmą, asmens *subjektinės galimybės* ginti jo konstitucines teises ir laisves išskirtinio kreipimosi į Konstitucinį Teismą būdu *materialinį* teisinį garantavimą Konstitucijos 106 straipsnyje bei tokios galimybės maksimaliai veiksmingo įgyvendinimo *padarinių procedūrinių* teisinį reglamentavimą Konstitucijos 107 straipsnyje; antrą, konstituciškai garantuotos asmens subjektinės galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą *tinkamo* įgyvendinimo *procedūrinių reikalavimų* nustatymą, taip pat esminę reikšmę turinčių Konstitucinio Teismo įgaliojimų išimties tvarka stabdyti

galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo vykdymą *ultima ratio* situacijoje įtvirtinimą Konstitucinio Teismo įstatyme; trečia, Konstitucijos 107 straipsnyje numatytų asmens kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimų padarinių detalizavimą kituose įstatymuose, kurie reglamentuoja bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų veiklą; ketvirta, asmens *patirtų išlaidų atlyginimo* didžiausių dydžių nustatymą Vyriausybės ar jos įgalios institucijos priimtame teisės akte; penkta, Konstitucinio Teismo veiklos, atliekamos preliminariai vertinant ir priimant nagrinėti ir nagrinėjant individualius konstitucinius skundus, *organizavimo* reguliavimą Konstitucinio Teismo veiklos reglamente.

3. Įstatymų leidėjo Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyti *procedūriniai* teisiniai reikalavimai, kurių būtina laikytis tinkamai įgyvendinant Konstitucijoje garantuotą asmens galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą, neapima dirbtinai pasunkintų ar objektyviai nebūtinų arba perteklinių reikalavimų, t. y. sudaro tinkamas teises prielaidas veiksmingai pasinaudoti tos galimybės konstituciniu įtvirtinimu.
4. Konstitucinio skundo institutas apima ne tik Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus jo pagrindus ir nėra vien „konstitucinis institutas“, kadangi sistemiškai yra „kompleksinis institutas“ tiek, kiek sąlygiškai apima *visumą pagal reguliavimą susijusių teisės normų*, įskaitant tokias, kurios įtvirtintos pakeistame Civilinio proceso kodekse, Baudžiamojo proceso kodekse, Administracinių bylų teisenos įstatyme.

Literatūros sąrašas

1. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992-11-30, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-04-02, Nr. 5330.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993-02-28, Nr. 6-120.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53-1, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67-1 ir 67-2 straipsniais įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-07-26, Nr. 12391.
5. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-07-26, Nr. 12376.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-07-26, Nr. 12371.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės Akty Registras*, 2019-07-26, Nr. 12370.
8. Vyriausybės 2019 m. rugsėjo 4 d. nutarimas Nr. 926 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymą“. *Teisės Akty Registras*, 2019-09-11, Nr. 14449.

9. Teisingumo ministro 2019 m. rugsėjo 19 d. įsakymas Nr. 1R-261 „Dėl Išlaidų, susijusių su dalyvavimu Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo teisenoje, atlyginimo didžiausių dydžių ir jų mokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Teisės Aktų Registras*, 2019-09-19, Nr. 14807.
 10. Lietuvos Konstitucinio Teismo reglamentas. Valstybės žinios, 2004-03-11, Nr. 38-1237.
 11. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.
- 2. Užsienio valstybių teisės norminiai aktai:**
1. Lenkijos Respublikos Konstitucija. Iš *Užsienio šalių konstitucijos*. Rinkinio sudarytojai E. Jarašiūnas, G. Mesonis. Antras leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 212-267.
 2. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas. Iš *Užsienio šalių konstitucijos*. Rinkinio sudarytojai E. Jarašiūnas, G. Mesonis. Antras leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 39-104.

2. Specialioji ir kita literatūra

1. ABRAMAVIČIUS A., Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisinėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, 11(101), p. 15-21.
2. BELIŪNIENĖ, L., Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: *Justitia*, 2014.
3. MASVĖNAITĖ E., NORMANTAS E., European Models of Constitutional Complaint and their Socio-Legal Perspectives in Lithuania. Vilnius: *Socialiniai mokslai*, 2005, Nr. 3 (49), p. 19-29.
4. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D., Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, t. 96, 2015, p. 201-224.
5. STAUGAITYTĖ, V., Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, Nr. 1(59), p. 32-42.
6. 2011 m. sausio 27 d. Europos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) studija dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas (27 January 2011 Council of Europe European Commission for Democracy through Law study on individual access to constitutional justice) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)039r-ev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)039r-ev-e)>.

3. Lietuvos Konstitucinio Teismo aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019-10-22 sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019-10-24 sprendimas Nr. KT38-A-S27/2019.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Pirmininko 2020 m. vasario 14 d. potvarkis „Dėl prašymo priėmimo“ Nr. 2A-57.

4. Travaux préparatoires

1. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XIIIIP-431(2) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gegužės 24 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d8f62110408011e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=-zvxcz484o>>.
2. Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas XIIIIP-1540 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 gruodžio 21 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=ddv34g5pj>>.
3. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XIIIIP-2159 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2018 m. gegužės 17 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/353b987059de11e896f6c1bcc8cd3a8?jfwid=-q4aj6ep1u>>.
4. Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-431(2) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gegužės 24 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/1a96d1a0408111e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=15tzy4lf4k>>.
5. Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-1540 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2018 m. rugsėjo 19 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/4371d120bbfe11e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=1c1atywgab>>.
6. Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-2159(2) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2018 m. rugsėjo 19 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c5912070bbfe11e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=-q4aj6ep1u>>.
7. Aiškinamasis raštas dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-431 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. kovo 10 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/76d227d0057b11e78352864fd-c41e502?jfwid=-zvxcz484o>>.
8. Aiškinamasis raštas dėl Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XI-IIP-1540 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gruodžio 21 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/3d084fa0e64b11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.
9. Aiškinamasis raštas dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-2159 [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2017 m. gegužės 17 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/TAK/6a55f4b059de11e896f6c1bcc8cd3a8?jfwid=1c1atyx6c3>>.
10. Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53(1), 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 67(1) ir 67(2) straipsniais įstatymo projektas XIIIIP-3578(3) [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. vasario 29 d.]. 2019 m. liepos 10 d. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/13d01040a2d411e9aab6d8dd69c6da66?jfwid=1c1atz6n58>>.

INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO NAUJOVĖ LIETUVOJE – TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Santrauka

Lietuvos Respublikoje keliais etapais, pirmiausia Konstitucijoje 2019 m. kovo 21 d. įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo pagrindus ir įstatymuose 2019 m. liepos mėnesį nustačius šio skundo teikimo Konstituciniam Teismui reikalavimus bei skundo patenkinimo Konstituciniame Teisme pasekmes kitame teisme išnagrinėtos bylos (proceso joje) atnaujinimui, buvo sukurtas naujas „kompleksinis“ asmens konstitucinių teisių ir laisvių gynimo instrumentas (teisinė priemonė). Naujovės esmę sudaro Lenkijos Konstitucijoje numatytas modelis, t. y. asmens, kuris teisme išnaudojo įprastas konstitucinių teisių ir laisvių gynbos priemones, papildoma galimybė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tokio Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės priimto teisės akto, kuris buvo pagrindas priimti asmeniui nepalankų galutinį neskundžiamą teismo sprendimą, atitiktis Konstitucijai. Šios teisinės priemonės įtvirtinimas Lietuvos teisės sistemoje reiškia tolimesnę žmogaus teisių ir laisvių apsaugos plėtrą bei pastarajai būtino teisinės valstybės principo realizavimą aukštesniu lygmeniu. Todėl nagrinėjant konstitucinio skundo institutą atskleidžiami konstitucinio skundo modeliai, instituto įtvirtinimo specifika Lietuvoje Respublikoje bei tiriami praktiniai aspektai, analizuojant pirmuosius Konstituciniam Teismui pateiktus ir priimtus konstitucinius skundus.

THE NOVELTY OF THE INDIVIDUAL CONSTITUTIONAL COMPLAINT IN LITHUANIA – THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Summary

In several stages a new legal instrument (the constitutional complaint) was established in the legal system of Lithuania starting by the amendment of the Constitution on March 21, 2019 and continuing in July by introducing the requirements for appealing to the Constitutional Court. The essence of this novelty lies in the model established in the Polish Constitution, i. e. the additional possibility for a person who has exhausted all usual means of defence of constitutional rights and freedoms to appeal directly to the Constitutional Court questioning the constitutionality of such a legislative and executive act, which was the basis for the adoption of a final non-appealable judgment against that person in a court. The introduction of such novelty in the legal system of Lithuania implies the further development of the protection of human rights and freedoms and the realization of the principle of the Rule of Law which is necessary for the latter. Therefore, while investigating the novelty of the constitutional complaint in Lithuania, models of constitutional complaint, specific details of the establishment of this institute in Lithuania are unravelled, and practical aspects are investigated by analysing first constitutional complaints submitted to and accepted by the Constitutional Court.